

hou obě skupiny v obci mít. V konkrétní zkoumané obci novousedlíci okolní prostor využívali a oceňovali, zatímco starousedlíci k němu měli spíše indiferentní vztah. V důsledku se tak můžeme ptát, zda nemůže nastat situace, kdy středostavovský novousedlík, který je své zájmy schopen artikulovat i prosadit, může své nové bydliště a okolní krajinu uzpůsobovat svým potřebám, zatímco životní způsob a zájmy starousedlíků jsou postupně odsunuty stranou. Podobně, jako je tomu u kritiky gentrifikační, bychom se tak mohli ptát, nakolik „posílení lokálního sociálního prostředí obce“ (s. 68) může vést k tomu, že je původním obyvatelům vesnice sebrán „jejich“ svět (na druhou stranu díky struktuře vlastnictví na rozdíl od vytlačovaných obyvatel gentrifikovaných lokalit na tom přinejmenším finančně netratí).

Hlavním kladem publikace je, že se zde na jednom místě setkává řada perspektiv, které se snaží zachytit podobu suburbanizace. Ukazuje se tak komplexní povaha tohoto procesu, kterou se zatím nepodařilo teoreticky provázat a zarámovat. Zprvu není jasné, jakým způsobem překlenout propast mezi geografickou analýzou a kulturními přístupy sociologie. Konstatování významu sociokulturních kontextů pro pochopení urbanizačních procesů (s. 19) k výstavbě pomyslného mostu směřuje, byť tato stránka zatím nebyla v českém prostředí dostatečně analyzována. Zároveň ale i tato cesta opomíjí hloubku kulturních přístupů, kterou nelze vystihnout pouhým zahrnutím rezidenčních preferencí do analýz (M. I. Borer: „The Location of Culture: The Urban Culturalist Perspective.“ *City & Community* 2006, 5 (2): 173–97). Zadržuje si pak nelze nevsimnout chybějící konfliktualistické dimenze analýzy, a to nikoli nutně ve vyhrocené radikální podobě, ale např. ve formě weberianské citlivosti k moci, k sociálním nerovnostem a kontextově podmíněným zájmům.

Je zřejmé, že publikace nevznikala jako teoreticky jednotné a syntetizující dílo. To

je patrné i z určitého napětí mezi relativně optimistickým vyzněním shrnujících částí editorského týmu a dílčími kapitolami, které jsou v mnohém daleko kritičtější (kap. 4, 5, 6, 11). Mnohost přístupů zde vlastně přináší určitý příslib dalšího směřování výzkumu, který se ale naplní pouze potud, pokud se kniha nestane bonboniérou, ze které si každý vybere podle chuti a zbytek okázale nechá ostatním, ale stane se odrazovým můstkem pro diskuzi o metodě a teorii ve výzkumu města. Tato diskuze by pak mohla být jednou z platforem, které by hledaly cestu, jak reagovat na riziko fragmentace studia města, o kterém hovořil Jiří Musil v jednom ze svých posledních textů (J. Musil: „Chicagská škola a česká sociologie.“ *Lidé města* 2012, 14 (3): 395–419).

Ondřej Špaček

* Recenze byla do redakce zaslána v únoru tohoto roku. Ve stínu tragické květnové události, která postihla badatelský tým editorů, by se zde diskutované otázky mohly někomu zdát až nepatřičné. S respektem k památce zesnulých a při vědomí toho, že jakékoli úpravy textu by v této situaci jeho nepatřičnost vyřešit nemohly, recenzi ponechávám v původním znění.

Lukáš Linek: Kam se ztratili voliči? Vysvětlení vývoje volební účasti v České republice v letech 1990–2010
Brno, CDK 2013, 336 s.

Lukáš Linek, výzkumník Sociologického ústavu Akademie věd ČR a plodný autor vědeckých publikací, se zaměřuje na politickou sociologii, především politické postoje a volební chování. Pozornost na sebe upoutal již publikacemi *Voliči a volby 2010* (2012) či *Zrazení snu? Struktura a dynamika postojů k politickému režimu a jeho institucím a jeho důsledky* (2010). Linkova práce se vyznačuje pečlivým analytickým přístupem a solidní prací s kvantitativními daty a ani jeho nejnovější publikace *Kam se ztratili voliči? Vysvětlení vývoje volební účasti v České*

republice v letech 1990–2010 (2013) není v tomto ohledu výjimkou.

Recenzovaná publikace se týká poměrně ožehavého a především stále aktuálního tématu poklesu volební účasti v České republice. Tradičně nejpobulárnější volby v České republice, ty do Poslanecké sněmovny, nepřilákaly k urnám v roce 2013 už ani celých 60% oprávněných voličů. Nízká volební účast přitom klade otazník nad legitimitu politického systému a z analýz je také zřejmé, že vede k nepoměrně nízké reprezentaci některých socioekonomických skupin v rámci politické soutěže. Volební účast a její pokles je v zahraničí velmi často zkoumaným tématem, v České republice se však této problematice zatím nikdo hlouběji nevěnoval. Linkova kniha je proto důležitým příspěvkem k debatě na toto téma a vyplňuje některá prázdná místa v českém výzkumu. Významné je přitom poznání, že důvody klesající volební účasti v České republice jsou do značné míry odlišné od těch v západní Evropě a USA. Na rozdíl od západní Evropy a USA např. nehrála v ČR významnou roli generační obměna ani změny ve stranické identifikaci. Podle Linka probíhá v české společnosti ztráta důvěry občanů v politické strany a také v to, že volby mohou něco změnit. V důsledku toho klesá volební účast.

Úvodní kapitola představuje fenomén poklesu volební účasti v České republice a ve světě. Linek zde na mezinárodních datech dokládá, že pokles volební účasti existuje, že se týká světa i celé Evropy a že je přítomen ve zvýšené míře v postkomunistických zemích včetně České republiky. Dále se věnuje polemice normativního hodnocení výše volební účasti, tedy otázky, zda nízká volební účast vypovídá něco o legitimitě politického systému i konkrétních držitelů moci.

Ve druhé kapitole je pozornost věnována šesti teoriím, které vysvětlují volební účast na individuální úrovni. Všechny tyto teorie se různým způsobem snaží odpovědět na otázku, proč lidé (ne)chodí k vol-

bám. Skrze rozmanitost teorií Linek srozumitelně ilustruje, že rozhodování o volební účasti je komplexní proces, ve kterém nejenže obecně hrají roli různé důvody, ale u různých jedinců mohou být tyto důvody odlišné. Je škoda, že Linek zcela opomíjí teorie vysvětlující volební (ne)účast na institucionální úrovni. V popisu teorie mobilizace potom nevěnuje žádnou pozornost aktuálním debatám o mobilizujícím vlivu nových médií typu Facebook (např. R. M. Bond et al.: „A 61-million-person Experiment in Social Influence and Political Mobilization.“ *Nature* 2012, 489: 295–298). Autor zřejmě záměrně vynechává oblasti, pro něž nemá k dispozici data. To je pochopitelné, nicméně alespoň základní představení těchto teorií bychom v knize uvítali.

Cílem třetí kapitoly je představit teoretický volební model, ze kterého autor ve svém výzkumu vychází. Tato kapitola je velmi pěkně strukturovaná a model je solidně teoreticky zakotven. Linek přitom kombinuje výhodiska hned několika teorií představených ve druhé kapitole, čímž se snaží překonat jejich individuální omezení. Autor však dostatečně jasně nevysvětluje, proč do svého modelu nezařadil teorii habituálního hlasování, která si mezi teoriemi volebního chování vydobyla důležité místo. Toto rozhodnutí komentuje pouze konstatováním, že je „přesvědčen o tom, že hlasování ve volbách má spíše charakter ritualizovaného jednání než povahu zvykového (automatizovaného) jednání...“ (s. 95). Tento argument ale spíše zpochybňuje pojmenování teorie, než že by zdůvodňoval nezařazení předchozího volebního chování mezi proměnné vysvětlující volební účast. Nějaký empirický test kontrolovaného efektu předchozího volebního chování by byl určitě přínosnější než proměnnou zcela opomíjet.

Čtvrtá a pátá kapitola zkoumají za užití logistické regrese vliv jednotlivých vysvětlujících proměnných na volební účast. Tyto kapitoly patří ke stěžejním částem knihy a analyticky jsou na vysoké úrovni.

V *šesté kapitole* Linek zkoumá předpoklad, že příčiny volební účasti jsou stejné jako příčiny volební neúčasti. Teoreticky lze totiž předpokládat, že např. nemoc je důvodem neúčasti, ale absence nemoci nemusí být důvodem účasti ve volbách. Linek volí strategii, kdy se na základě otevřených otázek snaží odlišit jedince, kteří se neúčastnili voleb kvůli okolnostem, a jedince, kteří se neúčastnili dobrovolně, aniž by jim v účasti jinak něco bránilo. Následně rekonstruuje model z páté kapitoly při vyloučení nevoličů kvůli okolnostem. Tuto kapitolu považujeme za srovnání s ostatními za méně důležitou a asi i méně zdařilou.

V *sedmé kapitole* autor na sérii statistických analýz ukazuje, že vliv generační výměny na volební účast byl v ČR ve srovnání se západními demokraciemi velmi malý, vlastně takřka zanedbatelný. Přesto naznačila analýza vlivu generační výměny trend, dle kterého lze očekávat, že v budoucnu bude další obměňování generací způsobovat spíše další snižování volební účasti v ČR. Ale hlavní důvod rychlého poklesu volební účasti v ČR je třeba hledat na úrovni jednotlivců, nikoliv na úrovni generační výměny.

Osmá kapitola nabízí odpověď na otázku, které dříve identifikované proměnné vysvětlující volební účast se reálně zasloužily o pokles volební účasti ve sledovaném období. Z tohoto pohledu je kapitola jádrem monografie, protože odpovídá na hlavní výzkumnou otázku, proč v ČR účast ve volbách do Poslanecké sněmovny dlouhodobě klesá, resp. od počátku 90. let klesala a na počátku nového tisíciletí začala stagnovat na úrovni kolem necelých 60 až necelých 65 %, kde setrvává dodnes. Tato kapitola má zásadní význam pro pochopení dynamik, které míru volební účasti ve sledovaných volbách ovlivňovaly, a je analyticky velmi dobře zpracována. Linek na základě svých analýz konstatuje, že pokles volební účasti byl primárně způsoben poklesem víry jedinců ve smysluplnost voleb a zhoršením hodnocení politických stran co do důvěryhodnosti a kompetence řešit problémy.

Devátá kapitola zkoumá vliv volební účasti na zisky jednotlivých politických stran (srovnej L. Linek: „Vliv volební účasti na zisky jednotlivých politických stran: případ voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2006.“ *Politologický časopis / Czech Journal of Political Science* 2007, 14 (3): 205–223). Autor dospívá k závěru, že nejsilnější vztah mezi volební účastí a ziskem strany ve volbách lze prokázat u ODS, které s vyšší mírou volební účasti klesají volební zisky, a to podle všech tří modelů, které autor v kapitole aplikuje.

Konečně v *Závěru* autor nejen shrnuje hlavní poznatky z celé knihy, ale srovnává také specifika proměn české volební účasti jednak se západní Evropou a USA a jednak s ostatními postkomunistickými zeměmi. Zabývá se také otázkou, jakými způsoby je možné volební účast zvyšovat.

Přestože se kniha zabývá tématem, které má velký společenský význam a mohlo by tak zajímat nejširší veřejnost, je poměrně odborná a velká pozornost je věnována popisu různých analytických strategií, které autor pro testování svých hypotéz používá. Základní termíny z oblasti statistické analýzy dat jako regresní koeficient, kontingenční tabulka či hladina významnosti jsou používány bez vysvětlení jejich významu. Z těchto důvodů lze knihu doporučit primárně odborníkům a odborné veřejnosti se společenskovědním „backgroundem“. Publikaci také rozhodně ocení zájemci z řad studentů, kteří mohou na pozadí zajímavého tématu prohloubit své pochopení logiky, kterou je vedena komplexní statistická analýza dat. Jednotlivá zjištění a závěry studie by přitom neměly uniknout ani pozornosti politiků, a to nejen proto, že se týkají tématu výsostně politického, ale také proto, že závěry studie naznačují velkou odpovědnost politiků za klesající volební účast v ČR.

Celkově bychom neváhali označit knihu za velmi přínosnou. Z metodologického hlediska přináší zajímavé a v českém prostředí ne zcela běžné analytické strate-

gie, z věcného hlediska představuje více-méně komplexní analýzu klesající účasti ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, zakončenou ve srozumitelně představených teoriích a přinášející zajímavé závěry. Není pochyb, že studie posouvá naše poznání ohledně volebního chování voličů v ČR o pořádný kus dál.

Text knihy je poměrně čtivý a Linek v něm opakovaně vysvětluje své myšlenkové postupy a kroky analýzy, takže není těžké je sledovat. Kapitoly obvykle začínají konstatováním, co bude v kapitole pojednáno, a končí shrnutím, k jakým závěrům autor v kapitole na základě analýz došel, a často také uvedením, čím naváže v kapitole následující. Důležité koncepty a zjištění jsou přitom zopakovány na více místech. Díky tomu je možné číst jednotlivé kapitoly do jisté míry samostatně. To je výhoda jak při použití ve výukových kurzech, tak v situaci, kdy se chce čtenář vrátit k nějaké konkrétní kapitole, aniž by nutně musel číst předchozí kapitoly pro získání kontextu. Při čtení „na jeden záťah“ se může opakování místy jevit jako nadbytečné. Ještě lepší čtivosti a srozumitelnosti by bylo možné dosáhnout grafickou prací s textem (tabulky či odrážky namísto seznamu položek v odstavci) a častější grafickou prezentací dat.

Nedostatky studie jsou jen dílčího charakteru. Na tomto místě bychom rádi zmínili dvě věci. První se týká Linkova důrazu na jednotlivá témata. V některých místech autor trochu zanedbává ústřední téma knihy, tedy otázku poklesu volební účasti (např. kapitola 8.1 o teoriích vysvětlujících pokles volební účasti je poměrně krátká a mohla by být přehlednější), a naopak věnuje poměrně velký prostor tématům, která nejsou pro zodpovězení výzkumné otázky zásadní (především podkapitola 6.1 o výhodách a nevýhodách používání otevřených otázek je příliš dlouhá ve vztahu ke svému významu pro tuto studii).

Druhý problém se týká některých použitých indikátorů, které ne vždy pře-

svědčivě odráží teorie a hypotézy, které mají testovat. To platí např. pro indikátor normativní motivace. Normativní motivace vychází primárně z teorie občanských orientací, a jak uvádí i autor (s. 152), jejím nejčastějším indikátorem je pocit povinnosti hlasovat ve volbách (tento pocit povinnosti hlasovat ve volbách chápeme ve smyslu Weberova hodnotově-rationálního jednání). Nicméně z důvodu absence tohoto indikátoru v datech je ve studii normativní motivace operacionalizována jako (1) přesvědčení o tom, že záleží na tom, která strana vládne, a (2) že hlasováním pro konkrétní stranu lze něco změnit. Domníváme se ale, že věcně jsou tyto indikátory (především druhý z nich) založeny spíše na účelově-rationálních než hodnotově-rationálních rozvahách voliče. Z toho vyplývá, že by mohly být použity jako indikátory instrumentální motivace (odvozené z teorie racionální volby) spíše než indikátory normativní motivace – tak je ostatně sám Linek na jiném místě využívá (L. Linek: „Proč se změnila úroveň účasti ve volbách do Poslanecké sněmovny v letech 1996–2010?“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 2011, 47 (1): 9–32). Autor se sice tímto problémem také krátce zabývá (s. 152 a 153), nicméně jeho pozice v tomto bodě pro nás není příliš přesvědčivá. Obecně ve studii chybí systematický rozbor na téma silných a slabých stránek použitých indikátorů. Takový rozbor by bylo možné spojit také s identifikací dalších výzkumných kroků, které by bylo vhodné do budoucna podniknout. Taková identifikace ovšem ve studii v systematické podobě také spíše chybí.

Poslední věta naší recenze by ale zcela jistě měla být pochvalná: Lukáš Linek předkládá odborné veřejnosti metodologicky i věcně inspirativní publikaci, která by si měla snadno najít místo v sylabech na českých univerzitách i v diskusích o případných změnách volebního zákona.

Jaromír Mazák, Kristýna Chábová